

DE POSITIE VAN ONGEDOCUMENTEERDE ARBEIDSMIGRANTEN IN DE COVID-19 CRISIS: LESSEN UIT ONDERZOEK VOOR BELEID EN PRAKTIJK

- 1 **Introductie** ▶
- 2 **Enkele onderzoeksresultaten** ▶
- 3 **Aanbevelingen** ▶
 - 3.1 **Informatie voor arbeidsmigranten** ▶
 - 3.2 **Informatie voor werkgevers** ▶
 - 3.3 **Toegang tot maatschappelijke opvang** ▶
 - 3.4 **Toegang tot zorg, testen en vaccineren** ▶
 - 3.5 **Coulance / financiële bijstand** ▶
- Verantwoording** ▶

DE POSITIE VAN ONGEDOCUMENTEERDE ARBEIDSMIGRANTEN IN DE COVID-19 CRISIS: LESSEN UIT ONDERZOEK VOOR BELEID EN PRAKTIJK

1 Introductie

Al heel snel na de start van de pandemie lieten cijfers uit vooral het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten zien dat onder bepaalde migrantengroepen meer besmettingen met het coronavirus zijn en de ziekte COVID-19 bovendien ernstiger verloopt. In Nederland heeft het een tijdje geduurd voordat dit soort gegevens beschikbaar kwamen. Dat komt omdat in veel onderzoek in Nederland deze groepen niet vertegenwoordigd zijn of omdat gegevens over migratie-achtergrond niet (volledig) zijn opgenomen in registraties van testen en ziekten. Zo zijn deze bevolkingsgroepen vrijwel niet vertegenwoordigd in het onderzoek dat de gedragsunit van het RIVM samen met GGD GHOR Nederland uitvoert naar het naleven van coronamaatregelen. En in registraties van ziekenhuizen wordt niet automatisch informatie over het geboorteland opgeslagen. Mensen met een migratie-achtergrond blijven daardoor onzichtbaar in rapportages over de gezondheidstoestand en daaraan gerelateerde factoren.

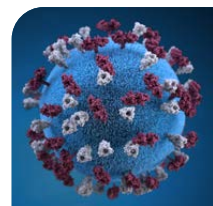
Dat onzichtbaar blijven geldt in versterkte mate voor groepen die zonder geldige verblijfsstatus in Nederland verblijven. Juist die groep, en dan met name de ongedocumenteerde arbeidsmigranten, staan in dit document centraal. Onderstaande box geeft algemene informatie over deze groep. Dit document is gebaseerd op de onderzoeken **Covid-19 en etniciteit** en **Migranten in de frontlinie**. We vatten enkele onderzoeksresultaten samen. Op basis van de resultaten doen we aanbevelingen om de groep ongedocumenteerde arbeidsmigranten in de huidige pandemie beter te beschermen. Deze aanbevelingen zijn ook van belang na afloop van de pandemie, wanneer het virus, net als de griep, jaarlijks terugkeert.

1 Introductie

ONGEDOCUMENTEERDE ARBEIDSMIGRANTEN: ENKELE FEITEN

- Volgens de Nederlandse Vreemdelingenwet moet iemand met een niet-Nederlandse nationaliteit, ongeacht reden en verblijfsduur, een geldig visum of verblijfsvergunning hebben om legaal in Nederland te verblijven. Volgens de gangbare definitie is iedereen die langer dan drie maanden in Nederland verblijft zonder een geldige verblijfsvergunning 'illegaal', dat wil zeggen ongedocumenteerd.¹ Dit betreft mensen uit niet-EU landen. Mensen uit EU landen kunnen volgens het Europees recht in Nederland verblijven om bijvoorbeeld te werken of te studeren.
- Volgens de meest recente schatting verbleven er in 2017/2018 tussen de 23.000 en 58.000 mensen onrechtmatig in Nederland.² Tot deze groep behoren, naast ongedocumenteerde arbeidsmigranten, onder meer afgewezen asielzoekers en mensen die zich hier bij hun familie hebben gevoegd terwijl ze geen (recht op een) verblijfsvergunning hebben. Het is lastig te achterhalen wat de grootste herkomstgroepen zijn onder de ongedocumenteerde arbeidsmigranten. In 2017 kwamen China, India en Turkije naar voren uit dossieronderzoek van boeterapporten Wav (Wet arbeid vreemdelingen) van de inspectie SZW. In een vragenlijstonderzoek in Amsterdam kwamen Bolivia, Ghana en Indonesië naar voren als de landen waar de meeste van de ongedocumenteerde migranten vandaan kwamen. De meest voorkomende werkzaamheden waren respectievelijk schoonmaakwerkzaamheden en huishoudelijk- of oppaswerkzaamheden.³

1 Pharos (2018) Infosheet Ongedocumenteerden. Via <https://www.pharos.nl/infosheets/asielzoekers-vluchtelingen-statushouders-ongedocumenteerden/>

2 van der Heijden, P.G.M.; Cruyff, M.J.L.F.; Engbersen, G.B.M., van Gils, G. (2020) Schattingen onrechtmatig in Nederland verblijvende vreemdelingen 2017-2018. Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) Via <https://www.wodc.nl/documenten/publicaties/2020/12/16/schattingen-onrechtmatig-in-nederland-verblijvende-vreemdelingen-2017-2018>

3 Berntsen, L. de Lange, T, Rijken, C. (2017) Ongedocumenteerden in Nederland. Verkenning van mogelijkheden om hun kwetsbare positie te verbeteren.

Via <https://www.iss.nl/media/2017-11-presentatiebeleidsseminar1novberntsen>

2 Enkele onderzoeksresultaten

In oktober 2020 is in het kader van de genoemde onderzoeken in twee groepsdiscussies gesproken met veertien ongedocumenteerde arbeidsmigranten. Degenen die deelnamen aan de groepsdiscussies hadden een Ghanese, Indonesische of Filipijnse migratieachtergrond en waren veelal werkzaam in huishoudelijk werk. Uit de discussies kwamen de grote gevolgen van de coronacrisis voor de al kwetsbare positie van ongedocumenteerde arbeidsmigranten naar voren.

Op basis van de groepsdiscussies is onze indruk dat ongedocumenteerde arbeidsmigranten goed op de hoogte zijn van de coronamaatregelen. In geval van een taalbarrière zoekt men vertaalde informatie via websites voor expats, zelforganisaties en informele contacten. Niettemin zijn verbeteringen mogelijk, bijvoorbeeld wat betreft informatie over testen.

Op een aantal andere aspecten vormen ongedocumenteerde arbeidsmigranten echter een risicogroep die in het coronabeleid extra aandacht vraagt, zo kwam uit de discussies naar voren. Dit hangt met verschillende factoren samen:

- Door de aard van hun werkzaamheden kan deze groep de richtlijn om zoveel mogelijk thuis te werken niet opvolgen.
- Er is sprake van afhankelijkheid van werkgevers, die werknemers enerzijds vragen niet meer te komen werken (waarmee ook het inkomen wegvalt) en anderzijds niet altijd transparant zijn over coronabesmettingen in het huishouden, of werknemers al op korte termijn na een positieve test in het huishouden van de werkgever vragen om terug te komen.
- Een aantal arbeidsmigranten heeft ten gevolge van de COVID-19 crisis hun werk verloren. Verlies van werk betekent naast verlies van inkomen soms ook verlies van onderdak. Ofwel omdat men bij de werkgever inwoonde, ofwel omdat de huur niet meer betaald kan worden.
- Ongedocumenteerde arbeidsmigranten ervaren daarnaast verminderde toegang tot zorg, ook eerstelijnszorg, en gebrek aan toegang tot vangnetten in de vorm van financiële steun, of opvang bij verlies van woonruimte. Dit gold al voor de coronapandemie, maar is onder invloed van deze pandemie verder verslechterd.
- In de naleving van de coronamaatregelen ervaren ongedocumenteerde arbeidsmigranten de grootste problemen in het opvolgen van de maatregel om te testen, als gevolg van een taalbarrière, gebrek aan kennis waar en hoe toegang te krijgen tot testen, en de angst om zich te identificeren.
- Daarnaast ervaren zij criminalisatie door de politie en handhavers, en vrezen ze de impact die coronaboetes bijvoorbeeld ten gevolge van het niet-dragen van een mondkapje kunnen hebben, omdat zij deze niet kunnen betalen.

3 Aanbevelingen

Op basis van onze bevindingen komen we tot de volgende aanbevelingen.

3.1 INFORMATIE VOOR ONGEDOCUMENTEERDE ARBEIDSMIGRANTEN

Informatie over corona en de coronamaatregelen.

Op de webpagina van de Rijksoverheid is informatie over corona en de coronamaatregelen beschikbaar in het Engels. Ook is er informatie in eenvoudige taal. Wij adviseren met de aankondiging van nieuwe maatregelen informatie direct beschikbaar te stellen in meerdere talen, waaronder de meest gesproken talen onder ongedocumenteerde migranten. Wij adviseren daarnaast om de informatie specifiek te maken voor de situaties die kenmerkend zijn voor deze groep. Bijvoorbeeld:

Een persoon in het huishouden van een van mijn werkgevers heeft een positieve corona testuitslag.

- Moet ik mij laten testen?
- Na hoeveel dagen kan ik weer aan het werk?
- Ik wil mij laten testen maar ik heb geen burger service nummer (BSN) en wil niet mijn adres opgeven. Wat kan ik doen?
- Waar kan ik hulp of informatie krijgen als mijn werkgever het mij onmogelijk maakt aan de regels te voldoen?

Informatie over rechten van ongedocumenteerde arbeidsmigranten

Wegens de geobserveerde afhankelijkheidspositie ten opzichte van werkgevers, die ten tijde van de coronacrisis specifieke problemen met zich mee kan brengen, adviseren wij ongedocumenteerde arbeidsmigranten te informeren over hun rechten die zij als arbeidsmigrant, ook zonder geldige verblijfsstatus, hebben wanneer zij werken in Nederland. De Fairwork brochure “Kent u uw rechten als arbeidsmigrant in Nederland?” kan hiervoor als voorbeeld dienen.¹

3.2 INFORMATIE VOOR WERKGEVERS

Tevens is het raadzaam om werkgevers te wijzen op de kwetsbaarheid van ongedocumenteerde arbeidsmigranten tijdens de coronacrisis, hen te adviseren in hun handelen en te informeren over de rechten van hun (ongedocumenteerde) werknemers.

Bijvoorbeeld door een richtlijn voor goed werkgeverschap ten tijde van de coronacrisis op te stellen, met daarin o.a.:

- Beschikbaar stellen van beschermende materialen (mondkapjes, desinfecterende middelen, etc.)
- Wat te doen bij een (vermoede) coronabesmetting in mijn huishouden met een ongedocumenteerde werknemer?
- Wat te doen bij een (vermoede) coronabesmetting bij mijn ongedocumenteerde werknemer?

¹ Fairwork (2016) Kent u uw rechten als arbeidsmigrant in Nederland Via <https://www.fairwork.nu/wp-content/uploads/2019/11/Kent-u-uw-rechten-als-arbeidsmigrant-in-Nederland.pdf>

3 Aanbevelingen

Zelf- en ondersteunende organisaties kunnen een belangrijke rol spelen bij de ontwikkeling en verspreiding van de richtlijnen. Wij adviseren dergelijke richtlijnen ten minste beschikbaar te stellen in het Nederlands, Engels en de meest gesproken talen onder ongedocumenteerde arbeidsmigranten, zodat ook niet-Nederlands sprekende werkgevers (expats) en hun werknemers geïnformeerd worden. Biedt richtlijnen aan (nieuwe) werkgevers aan via ongedocumenteerde werknemers.

3.3 TOEGANG TOT MAATSCHAPPELIJKE OPVANG

Verlies van woonruimte is een grote zorg onder ongedocumenteerde arbeidsmigranten ten tijde van de coronacrisis en dit probleem kan nog een tijd naklinken wanneer ongedocumenteerde arbeidsmigranten voor langere tijd niet de mogelijkheid hebben om terug te keren naar het land van herkomst. Wij adviseren om de noodopvang voor dak- en thuislozen over een langere termijn beschikbaar te stellen voor niet-rechthebbers, zoals voor 1 april 2021.

3.4 TOEGANG TOT ZORG, TESTEN EN VACCINEREN

Huisartsenzorg

Om toegang tot de eerstelijnszorg te garanderen, adviseren we ongedocumenteerde arbeidsmigranten actiever te informeren over de huidige online en telefonische toegang tot huisartsenzorg (outreach), en hen zo nodig te ondersteunen bij de toegang tot deze vorm van huisartsenzorg.

Toegang COVID-19 testen en vaccinatie

Om ongedocumenteerde arbeidsmigranten toegang tot testen te garanderen, adviseren wij om met lokale ondersteunende- en zelforganisaties te overleggen over geschikte (outreach) strategieën om testen en vaccineren te bevorderen, zoals testbussen en via vertrouwde huisartsenpraktijken of straatdokterpraktijken. Daarbij zijn de volgende aandachtspunten van belang:

- **Expliciet en begrijpelijk (beeldverhaal) en in verschillende talen communiceren:**
 - ▶ dat ook ongedocumenteerde (arbeids)migranten woonachtig in Nederland in aanmerking komen voor (gratis) testen en voor vaccinatie.
 - ▶ waar en wanneer ongedocumenteerde arbeidsmigranten toegang tot vaccinatie hebben.
 - ▶ hoe ongedocumenteerden bij gebrek aan een BSN toch toegang tot testen en vaccinatie hebben.
- Vanwege de onzichtbaarheid van deze groep, moet in de gemeentelijke vaccinatiestrategie expliciet aandacht worden besteed aan hoe deze groep te bereiken, en is het aan te raden in kaart te brengen om hoeveel mensen het per gemeente gaat om beschikbaarheid van vaccins voor hen te garanderen.
- Op elk van bovengenoemde aspecten kunnen zelf- en ondersteunende organisaties een belangrijke rol spelen bij het verspreiden van informatie, in aanvulling op de reguliere informatiekanalen zoals de RIVM website.
- In de grote steden hebben bepaalde huisartsenpraktijken veel ervaring met de zorg voor ongedocumenteerden; zij zouden ook betrokken kunnen worden in het vaccinatiebeleid voor deze groep.

3 Aanbevelingen

3.5 COULANCE / FINANCIËLE BIJSTAND

Financiële bijstand

Er zijn verschillende financiële regelingen opgetuigd voor het ondersteunen van beroepsgroepen die te maken hebben met verlies van inkomen, zoals de tijdelijke overbruggingsregeling zelfstandig ondernemers (tozo). Echter, ongedocumenteerde arbeidsmigranten hebben ten gevolge van hun legale status geen toegang tot die regelingen. Vanwege de verstrekende gevolgen die verlies van inkomen kan hebben voor ongedocumenteerde arbeidsmigranten vragen we hier aandacht voor, en adviseren we coulanceregelingen te overwegen.

Huur

Ook in het beleid ten aanzien van huisuitzettingen vraagt de groep ongedocumenteerde arbeidsmigranten specifieke aandacht, vanwege, in hun geval, de koppeling tussen werk en onderdak. Dit kan bijvoorbeeld een belangrijk aandachtspunt zijn bij het uitwerken van de aanbeveling van het Aanjaagteam bescherming arbeidsmigranten om een “expertiseteam arbeidsmigranten op te richten en een handreiking op te stellen om gemeenten te helpen in de complexe materie rondom huisvesting en ruimtelijke ordening.”¹

Coronaboetes

In de gemeente Amsterdam bestaat voor het beboeten van op straat slapende daklozen de afspraak dat deze boetes niet worden geïnd. We adviseren een soortgelijke afspraak voor coronaboetes opgelegd aan ongedocumenteerde arbeidsmigranten.

¹ Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten (2020) **Geen tweederangsburgers** Aanbevelingen om misstanden bij arbeidsmigranten in Nederland tegen te gaan. Via <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2020/10/30/tweede-advies-aanjaagteam-bescherming-arbeidsmigranten>

Verantwoording

HET ONDERZOEK

Dit document is gebaseerd op bevindingen uit het project **Ethnicity and COVID-19: Epidemiology and control measures** en **Migranten in de frontlinie**. De onderdelen van die projecten waarop specifiek dit document gebaseerd is, worden verricht door het Amsterdam UMC (afdeling Sociale Geneeskunde), Radboud Universiteit Nijmegen (Centrum voor Migratierecht) en Radboud Universitair Medisch Centrum (afdeling Eerstelijngeneeskunde), en Pharos (Programma Preventie en Zorg). Beide projecten zijn gefinancierd door ZonMw.

Radboudumc

AUTEURS

Marieke Torensma, Natalia Skowronek, Prof. Tesseltje de Lange, Prof. Maria van den Muijsenbergh, Prof. Karien Stronks

VORMGEVING

Helma Timmermans

MEER INFORMATIE

Prof. Maria van den Muijsenbergh
[e-mail: m.vandenmuijsenbergh@pharos.nl](mailto:m.vandenmuijsenbergh@pharos.nl)